Õiguskantsler

Liisa-Ly Pakosta
Justiits- ja Digiministeerium
info@justdigi.ee

Teie 12.10.2026 nr JDM/26-1116/-1K, 8-1/7378-1

Meie 03.11.2026 nr 18-2/262572/2609313

Karistusseadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (kriminaaltulu tuvastamise ja konfiskeerimise direktiivi ülevõtmine)

Austatud minister

Täname võimaluse eest anda arvamus karistusseadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu kohta.

Eelnõuga võetakse Eesti õigusesse üle Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2024/1260, mis käsitleb kriminaaltulu tuvastamist ja konfiskeerimist. Direktiiv näeb ette laialdased alused vara konfiskeerimiseks. Muu hulgas ka süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise.

Süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise ja seletamatu päritoluga vara konfiskeerimise puhul on tegemist põhiõigusi väga tugevalt riivavate meetmetega ja seetõttu on hädavajalik põhjalikult analüüsida kavandatavate normide vastavust Eesti Vabariigi põhiseadusele. Hetkel on seletuskiri selles osas kahjuks puudulik, muudatuste põhiseaduspärasust on puudutatud vaid põgusalt.

Seletuskirjas on üksnes viidatud, et Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika kohaselt on süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine lubatav, kui seejuures on järgitud asjakohaseid kaitsemeetmeid ja konfiskeerimisotsuses ei käsitata isikut süüdiolevana. Eelnõu alapeatükis 6.4 (Mõju põhiõigustele) on aga ilma sisulise analüüsita nenditud, et meetmete mõõdukust toetavad mitmed kaitsemehhanismid. Isikule tagatakse õigus olla menetlusse kaasatud, kasutada esindajat, esitada tõendeid ja vastuväiteid ning vaidlustada kohtulahend.

Samas ei selgu eelnõust ega seletuskirjast, kuidas viidatud kaitsemeetmete kohaldamine praktikas toimuma peaks, kui inimene on surnud või tal ei ole oma tervise tõttu võimalik menetluses osaleda ega sisulisi vastuväiteid esitada. Isegi esindaja kaasamisel või nt inimese surma korral tema pärijate menetlusse kaasamisel ei pruugi nendel inimestel olla sisuliselt võimalik vara konfiskeerimisest päästa, sest neil ei pruugi olla infot ega tõendeid vara päritolu kohta. Seega võib nende menetlusse kaasamine tegelikkuses olla üksnes formaalne.

Konfiskeerimine on Riigikohtu praktikast tulenevalt materiaalses mõttes karistus. Seega riivab süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine väga tugevalt järgmisi põhiseaduses sätestatud põhiõigusi: § 22 (süütuse presumptsioon), § 24 lg 2 (igaühel on õigus olla oma kohtuasja arutamise juures), § 32 (omandi puutumatus).

Selleks, et hinnata kavandatavate muudatuste vastavust põhiseadusele, tuleks iga planeeritava muudatuse juures põhjalikult analüüsida selle konkreetse meetme vastavust põhiseadusele (nt konfiskeerimine inimese surma korral; konfiskeerimine parandamatu haigestumise korral jne).

Samuti tuleks konkreetsete näidete toel selgelt lahti kirjutada, kuidas sellisel alusel konfiskeerimise otsustamisel on võimalik päriselt tagada õigus olla kohtumenetlusse kaasatud ja esitada omapoolseid tõendeid (nt kas inimese surma korral kaasatakse menetlusse tema pärijad, kuidas on võimalik tagada parandamatult haige inimese osalemine menetluses jne). Praegu jääb seletuskirja lugedes mulje, et õigustatakse üksnes seda, miks selliseid meetmeid on vaja, aga ei analüüsita ega selgitata, kuidas neid meetmeid põhiõigusi arvestavalt praktikas rakendada.

Eelnõuga kavandatavad muudatused puudutavad väga laia kuritegude ringi. Meie hinnangul on problemaatiline laiendatud konfiskeerimise puhul n-ö kuritegude kataloogist loobumine. Võimalus konfiskeerida kogu isikule kuuluv vara iga kuriteo puhul, mis on toime pandud majandusliku kasu saamise eesmärgil, läheb meie hinnangul liiga kaugele ja selle meetme proportsionaalsus on kaheldav. Laiendatud konfiskeerimisel võiks jääda siiski nn kuritegude kataloogi juurde, vajadusel seda eelnõuga lihtsalt laiendada.

Sama märkus puudutab ka süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimist. Selle meetme puhul on küll plaanis luua nn kuritegude kataloog, mille puhul meedet kasutada võiks. Kuna direktiivi järgi (art 15 lg 2) tuleks seda kohaldada kuritegude muhul, mis võivad tuua otseselt või kaudselt *märkimisväärset* majanduslikku kasu, siis tuleks meie hinnangul direktiivi ülevõtmisel üksnes selliste kuritegudega ka piirduda.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Olari Koppel
asetäitja-nõunik, õiguskantsleri kantselei direktor
õiguskantsleri ülesannetes

Marju Uljas 6938447
marju.uljas@oiguskantsler.ee